

लोकातिशयसंपत्तिवर्णनोदात्तमुच्यते ।

यद्वापि प्रस्तुतस्याङ्गं महतां चरितं भवेत् ॥ ९४ ॥

क्रमेणोदाहरणम्—

‘अधःकृताम्भोधरमण्डलानां यस्यां शशाङ्कोपलकुट्टिमानाम् ।

ज्योत्स्नानिपातात्क्षरतां पयोभिः केलीवनं वृद्धिमुरीकरोति ॥’

‘नाभिप्रभिन्नाम्बुरुहासनेन संस्तूयमानः प्रथमेन धात्रा ।

अमुं युगान्तोचितयोगनिद्रः संहृत्य लोकान्पुरुषोऽधिरोते ॥’

रसभावौ तदाभासौ भावस्य प्रशमस्तथा ।

गुणीभूतत्वमायान्ति यदालंकृतयस्तदा ॥ ९५ ॥

रसवत्प्रेय ऊर्जस्वि समाहितमिति क्रमात् ।

वाच्यम् । श्रोतॄणां धर्मिसंनिकर्षाभावेन प्रत्यक्षायमाणत्वाभावात्तस्यापि प्रकृतोपयोगित्वेन विवक्षणीयत्वात् ॥ उदात्तालंकारमाह—लोकेति । लोकानतिरोतेऽतिक्रामति या संपत्तिर्धनसमृद्धिस्तस्या वर्णना व्यञ्जनया ज्ञापनम् । अन्यविधमुदात्तालंकारमाह—यद्वेति । महतां प्रस्तुतसंबन्धिमहताम् । चरितं महत्त्वप्रतिपादकसाधर्म्यम् । प्रस्तुतमहत्त्वव्यञ्जकप्रस्तुतमहत्त्वसंबन्धिव्यञ्जितमुदात्तमित्यर्थः । अधःकरोतेति । यस्यां नगर्या उरीकरोति स्वीकरोतीति । प्राप्नोतीति यावत् । अत्र पौराणं समृद्धातिशयो व्यङ्ग्यः ॥ नाभीति । नाभेः प्रभिन्नमुत्पन्नमम्बुरुहमासनं यस्य तेन । अमुं समुद्रम् । अत्र प्रस्तुतसमुद्रस्य महत्त्वव्यञ्जकं सर्वलोकसंहारकस्य हरेश्चरितम् ॥ रसवदाद्यलंकारचतुष्टयमाह—रसभावाविति । गुणीभूतत्वं रसान्तरादीनामुत्कर्षाधायकत्वेनाङ्गत्वम् । रसस्येतराङ्गत्वे रसवत् । भावस्येतराङ्गत्वे प्रेयः । आभासयोरितराङ्गत्वे ऊर्जस्वि । भावप्रशमस्येतराङ्गत्वे समाहितमित्यर्थः । ‘न भावहीनोऽस्ति रसः—’ इत्युक्तदिशा रसव्यभिचारिभावयोरव्यभिचारेणालंकार्यालंकारभावासंभवात्तयोरङ्गा-

1. उदात्तमिति । अतोऽग्रे कुवलयानन्देऽत्युक्तिर्निरुक्तिः प्रतिषेधो विधिरिति चत्वारोऽलंकारा यथा—‘अत्युक्तिरद्भुतातथ्यशैशैर्यौदार्यादिवर्णनम् । त्वयि दातारि राजेन्द्र ! याचकाः कल्पशाखिनः ॥’ ‘निरुक्तियोगतो नास्मान्मन्यार्थत्वप्रकल्पनम् । ईदृशैश्चरितैर्जाने सत्यं दोषाकरो भवान् ॥’ ‘प्रतिषेधः प्रसिद्धस्य निषेधस्यानुकीर्तनम् । न द्यूतमेतत्कितव ! क्रीडनं निशितैः शरैः ॥’ ‘सिद्धस्यैव विधानं यत्तदाहुर्विध्यलंकृतिम् । पञ्चमोदञ्चने काले कोकिलः कोकिलो भवेत् ॥’ इति । अत्र अत्युक्तिरुदात्तालंकारे प्रविशति, तत्र असंबन्धे संबन्धातिशयोक्तिरनुप्राणिका ॥ निरुक्तिः श्लेषविशेष एव ॥ सिद्धस्यैव विधानं विधिरलंकारः । यथात्र द्वितीयकोकिलपदं ध्वनिमाधुरीं लक्ष्यद् हृदयावर्जनं व्यनक्ति । तदेतद् ध्वनिना गतार्थम् । कन्विद् गुणीभूतव्यङ्ग्येन वा । एवं सिद्धस्य निषेधाऽनुकीर्तनमपि पर्यालोचनीयम् ॥